

Nikola Šubić

turistički novinar, Dubrovnik

DUBROVAČKA KULTURA ŽIVLJENJA I TURIZAM

Sažetak

Dubrovačka povijest je bila i ostala neiscrpno vrelo podataka o tisućugodišnjem životu na ovim prostorima, od Dubrovačke Republike do naših dana, o ljudima koji su stoljećima obitavali u ovom gradu od "kamena i sna", kako kaže pjesnik, o njihovim navikama i običajima, o jedinstvenoj kulturi življenja i stanovanja koja traje stoljećima. Upravo zahvaljujući toj i takvoj kulturi i tradiciji po kojoj su Dubrovčani poznati, i dubrovački turizam danas odskae po svojoj kvaliteti od ostalog dijela turističke ponude Hrvatske. U radu se raspravlja o suživotu kulture življenja i turizma, te se opisuju i naglašavaju te tradicijske vrline i njihovo ukupno značenje

Ključne riječi: *kultura, življenje, tradicija, suživot, turizam*

UVOD

Francuski car Napoleon Bonaparte je za Dubrovčane rekao: "Dubrovčani su civiliziran narod usred barbarskih zemalja", a opat Fortis je pisao krajem 18. stoljeća da je "učtivost ovog slobodnog naroda nevjerovatna, i sluškinje su izvanredno uljudne, na gradskoj tržnici nije vidjeti odpanca".

I mnogi drugi stranci koji su tijekom stoljeća posjećivali Dubrovnik, pisali su i govorili slično o citiranim osobama, najčešće pohvalno i s uvažavanjem. Karakter Dubrovčana je uistinu nešto posebno i prenosi se s generacije na generaciju. Dubrovčanin je bio (i ostao) razborit i promišljen. Davno je netko napisao da su Dubrovčani svoj karakter stekli u borbi za opstanak svoga grada. Uvidjeli su da im se u kući "novci ne legu", pa dobro znaju koliko vrijedi ono što je s mukom i trudom stečeno. Valja napisati da Dubrovčani izuzetno vole svoj grad. Preveliki su osjećaj što ga oni nose u srcu i ljubav vezana za njega, za njegove stare mire. Što su dalje od grada, to ga više osjećaju i više im nedostaje. Tako je to bilo oduvijek. Istina, malo je gradova u svijetu koji bi se svojom slavnom prošlošću mogli usporediti s Dubrovnikom.

Zato nije čudno što je pomorski kapetan Pasko Jakšić (doživio je 101 godinu) znao često govoriti: "Znaš, mali, pet sam godina navego pod bandjerom svetoga Vlaha". Antun Kaznačić je govorio svome sinu: "Sinko moj, mi smo pod Republikom bili bogati, došli su Francézi, pokrali su nam sve što smo imali, oskvrnuli su nam žene i kćeri, a kad ih je vrag odnio, otpratili smo ih na brod plaćući".

Ovo o čemu pišem mogu razumjeti samo Dubrovčani, njihov gosparski duh, njihov život na ovoj "pustoj hridi".

DUBROVAČKA SKLADNOST

Godine 1990. imao sam opširan intervju s velikim dubrovačkim i hrvatskim pjesnikom i akademikom Lukom Paljetkom. Pjesnik mi je tada odgovorio na 15 postavljenih pitanja. Ovom prigodom iskoristit ću samo dva pitanja i odgovore na njih, budući da su usko vezani uz ovaj moj rad.

Pitanje: Koliko Vam kao pjesniku znači to što živite i djelujete upravo u Dubrovniku, gradu u kojem su rođeni mnogi velikani pera (sjetimo se najvećih: Držića, Gundulića, Vojnovića)?

Odgovor: Rođenjem u Dubrovniku "povlašten" sam onoliko koliko je i Dubrovnik povlašten kao mjesto života; jer svaki grad je zapravo Troja. U podlozi mu negdje leži stanac kamen, čak i tamo gdje kamena nema - svaka je zemlja nastala mrvljenjem kamena, od nje pak povratno ne nastaje kamen nego opeka, pa zatim beton, pa zatim? - opet zemlja. Na tu podlogu nekoć je stupio onaj prvodošli i rekao - neka tu bude! Gestu toga prvodošlog čovjek kao da trajno oponaša čitav svoj život, gestu ili barem težnju da je prvodošli. čini mi se da i ja tako radim.

Pitanje: Dubrovačka uljudba. Što je to?

Odgovor: Na tako tijesnom prostoru života, kakav je steznikom zidina opasani Dubrovnik ljudi su se morali u - ljuditi, ući u prostor drugog, nužno dopuštajući istodobno da i drugi to isto učine, poput krugova koji ravnomjerno jedni druge pritišću tvoreći šesterokute saća. Dubrovčani uljudbu nazivaju skladnos(t), i glotofagijom svoga govora izražavajući to isto, izbjegavajući svaku oštrinu (pa infinitiv postaje najprije supin a onda i on čak gubi završni samoglasnik; jednako biva i sa svakom tvrdom samoglasničkom skupinom). Skladnost to je i estetska i etička kategorija, obraz ali i obrazina; to je način na koji Grad oblikuje svoje stanovnike - baličica mihojlica i baličica prokulica, Maro i Baro na zvoniku, a oba zelenci, sve ulice, a jedna Stradun, onaj od zrcala...

I ovom prigodom treba istaknuti da je u Dubrovniku skladnost oduvijek bila prirodna vrlina, bila je plod potpunog prožimanja različitih moralnih snaga, kao što su vjera, obiteljski odgoj, domoljublje. Ona se očitovala u istančanoj osjetljivosti za sve ono što drugima može biti

neugodno, u izbjegavanju svake grubosti i vulgarnosti. Skladnost je učila Dubrovčanina da nikada ne smije biti dosadan, da mora težiti tome da njegovo društvo uvijek bude sa željom iščekivano. Dubrovčanin je u razgovoru bio pravi umjetnik, znao se lijepo i fino ponašati i sve je činio s mjerom.

Budi skladna, a ne priskladna, opominjala je vladika svoju kćerku, jer ni Gospa nije preblazena, nego blažena.

Ida von Duringsfeld piše: "Dubrovčani su svi jednako skladni, ironični i satirični, a bez ikakvog prekomjernog zanosa za ičim, znadu pričati vazda nešto novo, pa bili zajedno i godinu dana. Skladnost se proteže Dubrovnikom na sve društvene slojeve, ona se pojavljuje i u jeziku, po selima narod izbjegava surove izraze i mjesto njih upotrebljava blaže, pitomije oblike".

Barun Otto Rainsberg i njegova žena Ida von Duringsfeld, Nijemci iz Šleske, došli su u Dubrovnik koncem jeseni 1852. godine. On je proučavao dubrovačku povijest. Gospođi Idi je tada bilo 37 godina, a uz materinski njemački, govorila je i talijanski jezik. Imali su sinčića Marka. Ida je zavoljela hrvatski jezik i naučila ga je toliko dobro da je mogla prevoditi narodne pjesme, uz pomoć svojih dubrovačkih prijatelja. Grad Dubrovnik je na ovu obitelj, posebno na Idu ostavio dubok i snažan dojam. Pisala je, između ostalog: "Dubrovački ambijent je uistinu europski. Bilo mi je sasvim neobično slušati da se ovdje govori francuski, čitaju Dumasove knjige, raspravlja o Parizu, o politici, o književnosti, i o onim sitnim stvarima koje su tako ugodne za društvenost... Moj sin Marko, koji u Splitu nije drugo znao nego bacati se kamenjem, u Dubrovniku je postao najuljudnije dijete na svijetu, duboko se klanjao, išao u pohode, družio se s curicama svojih godina".

Ida von Duringsfeld je dobro i točno zapazila da u Dubrovniku nije bilo plitkog, malograđanskog života kao u ostalim dalmatinskim sredinama, već naprotiv, "kada čeljad šeću Placom (Stradunom) to čine polagano, ujednačeno, razborito". Jednom je napisala: "Kad napustim Dubrovnik, zaželjet ću se dubrovačkog mora, bremenara (nosača drva, išli su od kuće do kuće i prodavali drva, op. N. Š.) i karaktera".

Inače, bračni par Ida i Otto su nekoliko godina kasnije, napisali i izdali vodič "Aus Dalmatien", koji je bio izuzetno dobro primljen u ondašnjoj Europi i Europljane je upoznao s poviješću i turističkim mogućnostima dalmatinske regije, posebice dubrovačkog područja.

SVETI VLAHO I DUBROVNIK

Dubrovačku kulturu življenja posebno je obilježio i to na jedinstven način sveti Vlaho. Znamo da Dubrovčani ne slave sv. Vlaha kao običnog parca. Sveti Vlaho nije za Dubrovčane samo nebeski zaštitnik njihova grada već predstavlja sintezu i idealizaciju Dubrovnika, njegove slave i prošlosti. Sveti Vlaho je svetac kršćanskog Istoka iz druge polovice trećeg i početka četvrtog stoljeća, iz ozmenskog grada Sebaste u Maloj Aziji. Došao je k nama na Zapad. Stari su Dubrovčani uvijek i svugdje isticali svoga zaštitnika i ponosno ga prikazivali: njegovi se kipovi mogu naći i iznad gradskih vrata, i na gradskim zidinama, gradili su crkve s njegovim imenom, njegov lik bio je na dubrovačkoj zastavi, na oružju i na dubrovačkom novcu. Mali pečati Dubrovačke Republike imali su u sredini lik sv. Vlaha, a veliki pečat je imao tri kule, koje predstavljaju Dubrovnik, lik sv. Vlaha sa slovima S. B. (Sanctus Blasius), a okolo latinski natpis - Sveti Vlaho, branitelj Dubrovačke Republike. Dubrovačka Republika započinjala je svoje najvažnije knjige, trajne vrijednosti, naloge i pisma svojim podanicima zavezom sv. Vlaha. Dubrovačka vlada je u najopasnijim trenucima po državu u crkvi sv. Vlaha održavala božju službu, kako bi ih Svetac oslobodio od zaraznih bolesti, kuge, primjerice. Danas je sveti Vlaho ostao još samo na zidinama kao nijem svjedok dubrovačke prošlosti. Ukupno je sačuvano 27 kipova dubrovačkog sveca - zaštitnika. Sveti Vlaho nije u najstarije doba bio zaštitnik Dubrovnika. Bili su to sveti Srđ i sveti Bak. Njima je bila posvećena jedna crkva u gradu, a druga na Srđu, brdu iznad Dubrovnika. Sveti Vlaho je u 10. stoljeću, prema jednoj legendi, postao zaštitnik Grada. Legenda kaže da su Mlečani 972. godine velikim brodovljem, pod vodstvom Petra Orseola, pobijedili Neretljane i prisilili ih da im plaćaju danak. Plan im je bio prijevarom osvojiti Dubrovnik. Naime, kada su brodovima stigli u dubrovačke vode, pola se brodova usidrilo u Gružu, a druga polovica ispred Lokruma. Dubrovčani su ih prijateljski primili, pokazali im grad, kratko, bili su pravi domaćini. U to vrijeme u Dubrovniku glavna gradska crkva je bila crkva sv. Stjepana. Riječ je o jednoj od najstarijih crkava u gradu porušenoj u velikom potresu 1667. godine, u kojoj su se u to doba čvale svete moći. U toj crkvi službu božju je vršio župnik Stojko koji je, po običaju, ostao dugo u njoj, moleći se. Iznenada, ugledao je ispred sebe punu crkvu naoružanih ljudi, a među njima starca duge sijede brade, koji se predstavio kao sveti Vlaho, biskup sebatski i mučenik, poslan s neba da obrani Dubrovnik. Rekao je da su se Mlečani pokušali, pod okriljem noći, popeti na gradske zidine i osvojiti grad, ali ih je on sa svojom nebeskom vojskom zaustavio u toj namjeri. Tom je prilikom sveti Vlaho poručio Dubrovčanima da ne vjeruju Mlečanima, te da moraju bolje utvrditi i čuvati svoj grad, što su oni i učinili. Nakon toga su građani u znak zahvalnosti izabrali za svoga zaštitnika upravo ovog sveca (Vlasi, Blasi, Blaž), budući da je on s nebeskom vojskom obranio njihov grad. Tako kaže legenda.

Inače, razlozi zbog kojih je sveti Vlaho izabran za zaštitnika Dubrovnika su vjerske i političke prirode. Prvi podaci o štovanju sveca zabilježeni su na pergamentu 1190. godine. U tom se dokumentu spominje održavanje svečeve feste svake godine, 3. veljače. U njemu je sadržana i tzv. Sloboda svetog Vlaha, odredba, prema kojoj su dužnik ili krivac, ako su se zatekli u gradu za vrijeme proslave bili oslobođeni krivnje i kazne tri dana prije i tri dana poslije blagdana. Tih dana mirovali su i građanski i krivični sudovi. Najstariji opis blagdanske svečanosti sv. Vlaha ostavio je Filip de Diversis, Toskanac, nadstojnik dubrovačke škole tridesetih godina 15. stoljeća, a o tome je pisao i ljetopisac Serafin Razzi (1531. - 1611.). Iz tih zapisa je vidljivo da svečanost označava jedinstvo crkvenog, narodnog i političkog života. Ona, dakle, nije samo crkveni blagdan već predstavlja ukupnost života Dubrovnika i njegovih stanovnika, u ono vrijeme građana Dubrovačke Republike. Posljednja festa iz vremena Dubrovačke Republike održana je 3. veljače 1807. godine. Padom Republike, francuska vlast je proslavu zabranila bojeći se da se ne pretvori u političku manifestaciju, a isto tako je postupila i kasnija austrijska vlast, da bi nakon brojnih zahtjeva i prosvjeda proslavu dopustila 1836. godine. U vrijeme Prvog svjetskog rata i to 1916. slavio se jubilej - 16 stoljeća smrti svetog Vlaha, a zbog ratnih prilika proslava je bila ograničena samo na crkvene svečanosti. U prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata (1945./46.) tradicija svetkovanja se obnovila u prostorima grada, a uspostavom hrvatske države, 3. veljače festa sv. Vlaha je i službeno postala Dan Grada Dubrovnika. I današnji Dubrovčani s ponosom slave svog parca jer ljube slobodu.

TURIZAM - LOGIČAN SLIJED

Iako turizam kao pojava i kao grana gospodarstva počinje 1841. godine osnivanjem putničke agencije Thomas Cook, što je prihvatila i Svjetska turistička organizacija - WTO, mnoge usluge koje su danas sastavni i neizostavni dio turističke industrije nastale su mnogo ranije (prije više stoljeća). Znamo da je već u najstarija vremena u Europi bilo putnika koji su obilazili strane zemlje kao lualice i nemirni duhovi, željni novih doživljaja, senzacija i zabave. Takve se ljude moglo susresti na svim važnijim europskim putovima, kao i u svim većim prometnim centrima Starog kontinenta, među koje se ubrajao i Dubrovnik. Naime, sigurno ne griješimo ako kažemo da je Dubrovnik dugo vremena nudio vrlo živu i raznoliku sliku ljudi koji su dolazili u njegovu luku i kretali se njegovim ulicama. To su bili pripadnici raznih naroda, jezika i rasa. U Dubrovniku je uvijek bilo stranaca, napose trgovaca i pomoraca, ali i diplomata, među kojima najviše Talijana, Španjolaca, Francuza, Engleza, Nizozemaca i drugih pripadnika zapadnih naroda. S Istoka su dolazili Turci, Grci, Arbanasi, Armenci... U Dubrovnik su dolazili ljudi i radi zabave. Neki su od njih htjeli proputovati svijet, vidjeti strane zemlje, doživjeti neobične avanture, te obogaćeni iskustvom i novim saznanjima vratiti se kući. Poslije toga mogli su pričanjem zabavljati društvo ili svoje uspomene objaviti kao memoare ili putopise. Ovi se putnici koji su tijekom nekoliko stoljeća posjećivali

Dubrovnik razlikuju od modernih turista. No, ipak imaju neku vezu s njima. Jer, uz strance koji su putovali poslom ili iz nekih drugih razloga dolazili u Dubrovnik, bilo je i ljudi koji su to činili zbog osobnog zadovoljstva ili zabave. Njih bismo mogli nazvati pretečama modernih turista, a oni su to po mnogo čemu i bili.

Počeci turizma na dubrovačkom području vezuju se uz pojavu parobrodarstva. Unapređenjem jadranske linijske plovidbe, unapređivao se i jadranski turizam. Dakle, moderni je turizam u Dubrovniku nastao u 19. stoljeću. Njegovo nastajanje je teklo postupno. Ono je imalo sve značajke nekadašnjeg prometa putnika. Iako su turisti tada bili doista rijetki, bilo ih je. U Dubrovnik se dolazilo s morske i kopnene strane, a iz njega se najčešće odlazilo morem.

VRATA BEZ BRAVE I KLJUČA

Dubrovnik je bio oduvijek zanimljiv i privlačan grad. Posjećivali su ga poznati i obični ljudi i svi su se divili njegovoj ljepoti, spomenicima i gostoljubivim domaćinima. Na sve njih grad je ostavljao vrlo upečatljiv i pozitivan dojam. Ovom prigodom iznijet ćemo jedan zanimljiv događaj. Od 13. listopada do 4. studenog 1856. godine u Dubrovniku je boravio znameniti književnik, povjesničar i političar Ivan Kukuljević - Sakcinski. Doplovivši u grušku luku parobrodom "Istria" iz Splita, Kukuljević se kočijom dovezao na Pile i vidjevši kip sv. Vlaha poklonio mu se. Dubrovčani, koji su se u tom trenutku tu zatekli htjeli su znati tko je taj stranac koji se klanja svetom Vlahu. Čuo ih je kako među sobom šapću: "Naš je". Potom su ga dvojica Dubrovčana odvela u gostionicu "K Pelegrinu", gdje je njihovim nastojanjem dobio "dobru sobu". O tome je Kukuljević zapisao:

"Prvo što mi u oči padnu bijahu sobna vrata bez brave i ključa. Dozvah gazdaricu i upitah je: čime ću zatvoriti vrata?"

Gosparu, ne treba vam toga, odgovori ona. Vi ste u Dubrovniku, a tu se ne krade i ne otimlje".

Uistinu, nikad se nije dogodilo da je u Dubrovniku ikoji putnik bio okraden.

Godine 1893. otkriven je Gundulićev spomenik, 1897. otvoren je Grand hotel Imperial - prvi hotel visoke kategorije na dubrovačkom području, 1913. otvoren je na Pločama "Hotel Odak" (današnji "Excelsior"), 1914. u Lapadu "Hotel Lapad" (prvi naziv ovog objekta bio je "Bijeli dvorac") i tako je sve počelo. Turizam je postao važna gospodarska djelatnost cijele dubrovačke rivijere, ali i Hrvatske u cjelini, a Dubrovnik je već desetljećima mjesto koje na turističkoj karti naše zemlje, Europe i svijeta ima poseban status. Svemu tome zasigurno su najviše pridonijeli sami Dubrovčani, zaljubljenici u ljude i svoj grad, svjesni da je upravo turizam njihova sadašnjost i budućnost. Zahvaljujući povijesti i tradiciji, te

neprijeporno visokoj kulturi življenja i stanovanja, turizam je na pravi način ušao u sve pore dubrovačkog bića i postao njegov sastavni i neotuđivi dio. Takav je Dubrovnik i takvi su Dubrovčani - uvijek prvi i najbolji.

ZAKLJUČAK

I iz ovog rada je vidljivo da prednosti Dubrovnika proizlaze iz tradicije, obrazovanja, katoličke vjere i štovanja svetog Vlaha, iz velikih imena koje je mali Dubrovnik dao svijetu na svim poljima ljudske egzistencije, znanosti i kulture, iz domoljublja, skladnosti i praktičnosti. Upravo su ove prednosti bile osnovni preduvjeti za uspješan razvoj Grada u prošlosti, usprkos okruženju i povijesnim i inim prilikama i neprilikama. Dubrovački turizam je izrastao na tradiciji gostoprimstva i uljudbenih odnosa među ljudima u ovom gradu. Zato Dubrovnik u svakom pogledu, pa i u turističkom, odiše čvrstinom, kvalitetom, znanjem i ponašanjem. To je jedinstven grad, jedini i neponovljiv. Bio je u pravu Melko Čingrija kada je napisao:

"Što je Dubrovnik? - Pedalj zemlje okružen najljepšim spomenicima srednjovjekovne utvrde, što prkosi pučini i vjetrovima, komad kraja gdje se ljepota prirode miješa sa tragovima stare civilizacije, a blagost klime sa pitominom vjekovne kulture, gdje iza svakog kamena tradicija govori, a svaki zakutak čar pruža".

Dubrovnik predstavlja kult življenja u lijepom. U njemu kamen vlada na jedinstven način. Ovo je grad u kojem je dodir čovjeka i ambijenta u masi kamena znao ostaviti prostor pješaku. Dubrovnik je grad pješaka. I turizma, naravno.

LITERATURA

Dr. Vlaho Kojaković: Dubrovnik u privatnom životu, 1933.

Josip Bersa: Dubrovačke slike i prilike, 1941.

Nikola šubić: Osobna dokumentacija

Nikola Šubić

Tourist Journalist, Dubrovnik

DUBROVNIK'S LIVING CULTURE AND TOURISM

Abstract

The history of Dubrovnik has been a wealthy source of data on the thousand-year-old life in this area, since the period of the Dubrovnik Republic till now, on the people who have for centuries lived in this town «of stone and dream» as the poet says, on their habits and tradition, and on their unique living and dwelling culture. Thanks to such culture and tradition, for which Dubrovnik is famous, the Dubrovnik's tourism industry enjoys an outstanding position in Croatia. This paper discusses the coexistence of the town's living culture and tourism, describing and emphasizing the said traditional virtues and their overall importance.

Key words: *living culture, tradition, coexistence, tourism*